

Szlovákia 2002–2003: közép-európai tigris születik?

Slovaquie 2002–2003. Naissance d'un tigre centre-européen? = Le Courrier des pays de l'Est, 2003. 1036–1037. no. 206–219. p.

A 2002. őszi, helyhatósági választásokon V. Mečiar pártja, a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom győzött 19,5%-kal, s így kormánykoalíció kötésére, vagy kisebbségi kormányzásra adódott lehetősége. Az R. Fico által vezetett balközép Smerrel való együttműködéssel próbálkozott leginkább, de hasztalan. Időközben a kereszténydemokraták, M. Dzurindával az élükön, alkalmi szövetséget kötöttek a liberális Szövetség az Új Polgárért, illetve a Magyar Koalíció Pártjával. Nyilvánvalóan magán viselte azonban ez az egyezség a huzamos együttműködés lehetetlenségének jeleit.

A négy jobboldali párt hatalomra kerülésével, 1945 óta először újra győztes jobboldal, élén Dzurindával határozottan liberális politikába fogott. A korábbi években a baloldallal kötött, az egészségbiztosítást, nyugdíjreformot érintő egyezségeket sorra fölmondták. De megemelték az általános forgalmi adót, és a nagyjövedelműek megadóztatását is megoldották. Gazdasági intézkedéseik célja egy Írország-szerű állam létrehozása volt Közép-Európában. Félőnek mutatkozott, hogy a szociális vívmányok egy részének megvonása széles körű társadalmi elégedetlenséget vált ki. De nem így történt. A szakszervezeti szövetség népszavazást sürgetett az előrehozandó parlamenti szavazások ügyében, amennyiben a minimálbérre, a nyugdíjreformra, az adórendszerre vonatkozó követeléseiket nem teljesítenék. 2002–2003 telén lehallgatási botrány tört ki, valamint az orosz titkosszolgálatról támogatott, régi kommunisták hatalomba való csempészéséről szóló cikk jelent meg a brit „Jane’s Intelligence Digest” lapjain. Mindezt fűszerezte a belső korrupció vádja, s végül az Európai Közösségek, valamint a NATO magyarázatot kért a szlovák hatóságoktól. Hivatalosan semmit nem cáfoltak azonban.

A hétköznapi politikai elemzők szívesen használták az „egyszer használatos” jelzőt a jelenlegi államelnököt, R. Schustert hatalomba segítő Polgári Szövetség Pártjára (SOP). Másik divatos jelző a „kft.” kifejezés lett, mellyel a Pavol Rusko által vezetett Új Polgári Szövetség pártját (ANO) jellemezték. A parlamenti mentességét kihasználó, médiamánás pártelnök gyanús befektetési és privatizációs ügyeit szelvében-hosszában taglalták. A „Kft.” felszámolásának ideje eljött.

A pápa 2003. őszi szlovákiai harmadik látogatásának hírére a kormány nyíltan elhatározta, hogy szélesebb alapokra helyezi kapcsolatait a katolikus egyházzal. Kétoldali együttműködést remélt a Vatikánnal maga a főpapság is kulturális, oktatási és média kérdésben. A katolikus egyház számára a legfontosabb cél elérni, hogy az egyházi iskolák ugyanolyan támogatást élvezzenek, mint az államiak, valamint hogy minden oktatási intézményben legyen vallásóra. (A 2001-es összeírásakor a szlovákiai lakosság 83%-a vallotta magát kereszténynek, 70% katolikusnak.)

A 2002-es év során az ország igen nagy, 4,4%-os bruttó nemzeti össztermék-növekedéssel jó eredményt ért el; az infláció 3,4%-on állapodott meg az év végére. Az árakat részben liberalizálták, a fogyasztói árindex 7,5–8% között mozgott. A külső adósság növekedése ellenére ismét fölcillant a remény az Európai Közösségek, illetve a NATO-csatlakozást illetően.

A mutatók közül néhány: egy év alatt a kereskedelmi deficit kétharmadával csökkent; ugyanezen időszakban a külföldre irányuló szlovák termékek kivitele 10%-kal nőtt (26% Német-, 22% Csehországba).

A külföldi beruházások ugyancsak szerencsésen alakultak 2003 folyamán: a nemzeti gázelőállító és szolgáltató SPP eladása óriási bevételt jelentett. A jól képzett, nagy számú munkaerő jelentős adu a külföldi befektetők számára. A nyereségadó 19%-os 2004-ben, míg például a cseheknél éppen kísérlet történik a 24%-ra szorítással. A külföldi befektetők élén továbbra is a németek állnak 26%-kal. (A Volkswagen-csoport termékeinek 95%-át, a Siemens pedig 70%-át itt csináltatja meg. A többi német cég főleg az energetikai, illetve gyógyszeriparban lelhető fel.)

Általános szempont, hogy Szlovákia jó geográfiai helyzetben van a déli és a keleti kereskedelem irányában, valamint hogy az olyan hagyományos iparágak, mint fa-, papír-, bútor-, elektrotechnika, mind feljövőben vannak az egész ország területén.

Az ország északkeleti részén fekvő Eperjes térsége Hamupipókének számít a többi régióhoz viszonyítva. Noha az összlakosság 15%-a él ezen a területen, mechanikai, elektronikai, elektromechanikai, textil- és fafeldolgozó iparáról volt ismert valamikor. A közvetlen külföldi tőkeberuházás azonban itt alacsony: 2,3% volt 2002-ben. A munkanélküliség 20%-os. A helyiek a Tátra turisztikai szépségeinek hangsúlyozásával, nemzeti parkok létesítésével próbálják meg idevonzani a külföldieket.

1998 óta Szlovákia az európai térségben fokozatosan a legfontosabb autógyártás-előállító lett: 64 cég kocsijai készülnek részben vagy egészben itt. Dzurinda kormánya a fafeldolgozó ipart kívánja mellette felsorakoztatni a piacon.

A kormány szociális programját elsősorban az ANO (Új Polgári Szövetség)-párt dolgozta ki: a térítéses gyógyszerek költségeinek lefaragását tűzték ki például célul.

Elkerülhetetlen a vidéki lakosságot érintő gazdasági intézkedések meghozatala is. A munkaerőpiacon jelentős javulás történt: 2003-ban 80 ezerrel csökkent a munkanélküliek száma az előző évihez képest. Érdekes viszont, hogy mindössze 26 ezer személy helyezkedett el új munkahelyen. A további 54 ezer munkaerő sorsáról csak feltételezések léteznek: eszerint 120 ezer embert alkalmaz az informális gazdaság. A bruttó nemzeti össztermék „csak” 18,3%, ami a legalacsonyabb a kelet-közép-európai államokon belül (itt 29%). Az átmeneti segítséget jelentő feketemunka felszámolására azonban nemigen tesznek semmit.

2003 nyarán a szlovákiai lakosság 62%-a mondta magát elégedettnek, 29%-nak nem volt véleménye, 9% elégedetlennek vallotta magát. Ezzel lemaradtak a szlovének és máltaiak mögött, de megelőzték a bolgárokat és romániaiakat. Egy liberális reformokkal teli országban ez nem rossz arány, figyelembe véve, hogy Szlovákiában az emberek hajlamosak a pesszimizmusra. Néhány tény azonban figyelmességre int: az aktívan kereső lakosság 17%-a havi 265 eurónál kevesebből kénytelen élni, miközben a minimum 327 euro/hó. Egy kétgyermekes családnak, két szülővel 650 euro/hó a szükséglete (47%-uknak nincs ennyi) a létbiztonsághoz, de akkor még nem takarítottak meg és nem adtak kölcsön semmit. A megkérdezettek durván egyharmada úgy vélte, hogy egészsége folyamatosan romlik a stressznek és az elégtelen higiénés körülményeknek köszönhetően. 62%-uk (!) azonban kész „összeszorítani a nadrágszíjat, mint máskor”, és 22%-uk hivatalosan vagy feketén másodállást is vállal(na).

Kakasy Judit

A történelemhamisítás cinizmusa: a '90-es évek Antonescu-kultusza Romániában

Hausleitner, Mariana: Das Ende des Antonescu-Kultes? Zum Verhältnis von Geschichte und Politik in Rumänien nach 1990. = Südosteuropa, 2002. 7–9. H. 412–430. p.

Ion Antonescu marsallt, akiről már életében – a világháború éveiben – szélében-hosszában utcát neveztek el, szoborállítással hódoltak dicsőségének, 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték. A Ceaușescu-diktatúra bukása után a bukaresti parlament (az RMDSZ-küldöttek távolléte mellett) 1991-ben egyszercsak nagyszabású megemlékezést tartott a tiszteletére. A különböző politikai erők mozgatta szervezetek a későbbiekben, mind határozottabb formában, a bolsevizmus elleni nemzeti harc kiemelkedő hőseként tisztelt marsall rehabilitálása érdekében is felléptek, tagadták vagy vitatták a román holokausztot. Annak tudományos irodalmát bértollnokok serege sietett zsidó hamisításként beállítani, a marsallt elítélő eljárást kommunista kirakatpernek kikiáltani. Felelevenedtek az Antonescu-jelképek is. 1997-ben a főügyész kéri az egykori Antonescu-kormány nyolc, szintén elítélt tagjának rehabilitálását, ami jelzi: hasonló lépés a marsall esetében is küszöbön áll. Erőteljes nemzetközi tiltakozásra a főügyész akkor visszavonta az indítványt.

A rehabilitációs törekvések fő bázisát a Nagy-Románia Párt sorai adják. E párt változó sikereit követően a kormányra került „szociális demokraták” és más, legalább színezetükben demokratikus pártok összefogásával 2000–2001 körül Romániában dominánsá válik az európai–atlanti tájékozódás, első lépésben a NATO irányában. Az új doktrínának természetesen útjában áll az Antonescu-kultusz, így időszerű a leállítás. Nastase miniszterelnök az Antonescu-hívók széles körű tiltakozása közepette 2001-ben kilátásba helyezi, s kormánya a következő évben parlament elé is viszi a fajgyűlölő agitációt, illetve a holokauszt-tagadást tiltó rendeletet, amely érdemében legelsősorban a szóban forgó kultusz visszafogását célozta. A dolog nem ment egyik napról a másikra; a téma hosszan (talán mindmáig) tartja magát a nyilvánosság napirendjén. A tanulmány a tisztázás érdekében összefoglalja Antonescu regnálásának és tetteinek ma már dokumentumokban feltárt történetét, hogy egyúttal a közelmúlt politikai implikációinak is jobban a mélyére tekintsen.

A marsall szereplése a román politika élén 1940-ben kezdődik, amikor Románia egyfelől a szovjet ultimátum, másfelől a második bécsi döntés nyomán elveszíti 1918-ban megszerzett területeit: az ország területének mintegy a felét. II. Károly király a válsághelyzetben Antonescut nevezi ki miniszterelnökké, aki hamarosan magához ragadja a teljhatalmat. A parlament kiiktatásával, a vasgárdisták több emberével, katonákkal a minisztériumok vagy a prefektúrák élén megindul a politika militarizálása („nemzeti legionárius állam”), ennek jegyében egyebek mellett a zsidó vagyon kisajátítása. A „királyi” diktatúra a még nagyobb szerepre törekvő Vasgárda puccskísérletének leverésével tulajdonképp annak politikai örökségét is átveszi (1941). Hitler is egyértelműen Antonescut választja szövetségésének, létrejön az egyezség a Szovjet megtámadására az orosz kommunizmus felszámolása, illetőleg román nemzeti oldalról mindenekelött Besszarábia és Észak-Bukovina visszaszerzése érdekében. A kezdetben sikeres besszarábiai hadjárat presztízs értékű záróeseménye: Odessza bevétel, ami román részről hatalmas áldozatokkal jár. A németekkel szövetségben, de főképp román alakulatokkal folyó hadjáratához kötődik a román háborús bűnelkövetés legtöbb cselekménye is, közöttük elsőként a jași-i pogrom, amely becslések szerint mintegy tízezer zsidó életébe kerül. Itt, még óromániai területen a „kommunista” szabotázs gyanújával dúlják végig a várost, és ölik a zsidókat

– vállalva német és román különleges egységek („D” bevetési csoport stb.). A továbbvonuló román alakulatok háta mögött ugyancsak nagyszámú áldozat esik, a túlélőket pedig hajtják előre a Dnyeszterig, az itt felállított gyűjtőtáborokba. A közösen elfoglalt területek megszállása legtöbb esetben a román alakulatok kiváltsága. Az akció során, illetőleg a táborokban mintegy százezer fogoly pusztul éhen vagy a kimerültségtől – tettelesség közbeiktatása nélkül is. Soraikba politikai foglyok vagy a fegyvert megtagadó vallási szekták csoportjai szintúgy beszámítanak. Ha ezek az „eredmények” esetleg még német–román közös közreműködésből eredeztethetők, úgy a következő felvonás története, mely a Dnyeszter és a Déli-Bug közötti területre átköltöztetett (a Vörös Hadsereg által csak 1944 tavaszán felszabadított), sebtében felállított, kezdetleges táborokban játszódik (Bug menti táborok - Transznisztria), önálló román hadparancsokon és végrehajtási utasításokon nyugszik. A deportáltak és az áldozatok száma itt kibővül a két folyó között honos zsidósággal; becslések szerint több százezren pusztultak éhínség, téli fagyok és betegség, járványok következtében, ami a deportált létszám mintegy 60%-át adja. Ugyanitt sinylődött és veszett oda több tízezer roma.

Ennyi még nem elég. Egyebek mellett a román katonai közigazgatás alá került Odeszszában tömeges kivégzések is sor kerül. Az 1941 októberében a megszállók ellen végrehajtott, tisztázatlan hátterű, súlyos merényletért gettóba zárt zsidók „fizettek” – áldozatonként száz (második parancs szerint tiszt-áldozatonként kétszáz, összességében megközelítőleg tízezer!) túszer életével. A hátramaradó gettólakók (ca. 65 ezer) tekintélyes hányada később, kolhoztelepekre átirányítva végzi különböző módon – esetleg ukrán segédlet mellett. Moldva, Bukovina, valamint a visszafoglalt területek megtisztítása a zsidó lakosságtól úgyszólván a keleti hadjárat „járulékos” eleme. Belső-Románia „idegen” népelemei esetében (de dél-erdélyi zsidóságra nézve is) utóbb a belügynél kigondolt demográfiai terv (1942) szerint jártak volna el még mintegy 3,5 milliónyi „nem román” lakosság kivonására – kitoloncolás (milliónyi észak-moldvai ukrán, illetve a besszarábiai orosz lakosság) és a határon túli románság hazatelepítését célzó lakosságcsere útján (magyarok, szerbek, bolgárok és más, kisebb nációk). A keleti front megmerevedésével meginduló hadi kilátások nyomán aránylag hamar felfüggesztett végrehajtást épp csak megkezdtek a romákkal, a további fázisok még csak előkészület alatt álltak, amikor a terv felfüggesztésre került. Antonescu visszavonja a teljes zsidóság kiszolgáltatására Eichmannnak tett ígéretét is, az egyéni kitelepülés pénzmegváltására hangolva át a zsidótlanítás tervét, amit már szintén nem hajthatott végre. Ezt az epizódot később mint „zsidómentő” akciót jól el lehetett adni az események felől tájékozatlan román nyilvánosságnak.

A marsall pályája a szovjet áttöréssel, a hadvezetés hirtelen átállásával ér véget 1944 augusztusa után. A szovjet katonai bíróság Moszkvában hallgatja ki Antonescut és társait a szovjet felségterületen elkövetett bűnök vonatkozásában. A szovjet állam jóval a világháború befejezése után, 1946 áprilisában adja ki Romániának, kivárva a megfelelő bukaresti törvencikkelyek elfogadását. A polgári és katonai felelősök elleni népbírósági perek lefolyása és eredménye ismert. A listák összeállításánál nem lehet tagadni a közreműködést a Szövetséges Ellenőrzőbizottság szovjet csoportja részéről, politikai felelősség szerint azonban az eljárás a független, új demokratikus koalíció égisze ellenőrzése alatt állt. Egyszerű csúsztatás Antonescut 50 év múltán a román kommunista fordulat áldozatának kikiáltani. A marsallt és társait illető vádpontok tételesen a német–román szövetséget, a Szovjetunió ellen folytatott háborút, az odesszai tömeges kivégzéseket, a Prut és a Dnyeszter közötti térség tömeggyilkosságait és a Dnyeszteren túlra hurcolt deportáltakal való bánásmódot róják fel a vádlottaknak. Mindegyikük szabadon vallhatott és tagadhatott, fizikai kényszerrel nem alkalmaztak elvárt vallomások kicsikarására. Antonescu

1941/42-ben Hitler háborús céljaival azonosult: a judeo-kommunizmus letörése, Európa zsidótlantítása, a szlávság visszaszorítása. A transznisztriai lágerekben évekig sínylődők sorsát közvetlenül talán nem ismerte, de nem is érdekelte. A tevékenységét kísérő vagy a felelősségére tartozó áldozatok hatalmas száma az európai fronthezelyet megváltozásáig nem zavarta, azt követően tesz számító lépéseket a továbbiak elkerülésére.

Kik is valójában az ötven év utáni demagóg kultusz kísérletének letéteményesei? Antonescu rehabilitálásának terve eredetileg a gyenge kárpótlással kifizetett veterán-, illetve hadifogoly-szervezetek köréből indul, csak valamivel később teszi magáévá a nacionalista rendszerváltó értelmiségi és pártpolitikai elit, kezdve a *Memoria* című folyóirat körétől a román ügyöntörvény meghíúsításán fáradozóig. Utóbbi érdekelt körnek köszönhető 1993-ban a „Nemzeti totalitarizmus-kutatás intézetének” létrehívása, melynek vezetése, eltérve az alapító célkitűzésektől, a Antonescu-kultuszhoz is a nevét adja. 1994-ben „Antonescu marsall alapítvány” létesül, az alapító, *G. Buzatu* irodalmi munkássága minden megnyilvánulásában a román keleti hadjárat és a marsall ténykedésének apológiáját adja, felújítva az egykorú legionárius ideológiát. Aktívan mellé áll a bukaresti egyetem nagy múltú Iorga-Intézetének vezetése is. *I. Scurtu* még tovább is megy a „Kreml” ügynökei által egykor behálózott, okkult kisugárzásától megrottott „nemzetvesztő” kisebbségek tételével. Ezzel román nemzeti oldalra fordítja át a holokauszot képezetét („a románság drámája a Prut és Dnyeszter közén” stb.). Ugyanúgy Buzatu is, aki azóta már a Nagy-Románia Párt belső embere, a szenátusi alelnöki posztig vitte: „Így kezdődött a román nép holokauszja”. Az Antonescu-apológia további centruma: a bukaresti Katonai Akadémia (lásd: *C. Hlihor* és mások munkássága). Mindmáig tartja magát a román nemzet és a nemzeti hadsereg egykorú, a zsidók számlájára írt „megbántásáról” és gyalázásáról szóló, száz százalékgig légből kapott állítás.

A sovén-nacionalista összkar elnyomja a dokumentatív-feltáró igyekezet szerény szövegeit. Ezt elsősorban a bukaresti Zsidó Történeti Intézet kiadványai képviselik, nem kímélve az egykori katonai vezetés és személy szerint Antonescu annyira dédelgetett reneoméjét. Az ellentábor az áldozatok számának kicsinyítésével, a bűnöknek a szövetséges németekre, esetleg még a Vaszárdra maradékára tolasásával válaszol (mint Antonescu maga is a védekezése során), elhallgatva vagy körömszakadtáig tagadva például a roma vonatkozásokat. Az egyik szerző ki meri jelenteni: a náci által uralt vagy presszionált országok között sehol akkora arányú az „állítólagos” faji üldöztetés túlélőinek a száma, mint éppen Romániában (!).

Antonescu-kultusz tele van jelenbeli áthallásokkal. Határrevíziós elem jelenik meg például az 1945-ben Ukrajnához csatolt Bukovinával kapcsolatban. De a múlt és jelen közötti ferde „párhuzam” idegengyűlölő, bűnbak-kereső szövegei aktuális áttételeikkel igazán veszélyesek, így, ha lappangva is, felhangzanak például magyar kisebbségi irányban is. A jelenség döbbenetes mementója: az ellenségesség és gyűlölet szikravezése Marosvásárhelyen – ugyan még 1990-ben, az apologéta kultusz kibontakozása előtt. De később is, ma is eleven – akár az Antonescu képlet nélkül is – a román sovén nacionalizmus megannyi gyalázkodása, mint *V. Hoge* a román sovén nacionalizmus igen kényelmetlen nemzetközi visszhangot vert könyve („Nacionalisták”, 2001) vagy a Nagy-Románia Párt vonzaskörében publikált antiszemita iratok („világ-összeesküvés” elmélet és egyebek) sora.

Végül: a történeti igazság keresése legújabbban megnyilvánul nemzeti oldalon is. Így a 2001-ben létesült Román Történeti Intézet programjában, az érdemes intézet-igazgató (*A. Pippidi*), korábbi pályájára is visszanyúló törekvéseiben. Más példa: az elsősorban fiatal történészek szerveződéseként ismert „Civic Education Project” kissé „nyugatos” társaságának munkássága, egyebek között 2002-ben lebonyolított, magvas nemzetközi

holokauszt-konferenciájával. E pozitív fejlemények persze már az új európai integráció-politika kereteibe illeszkednek. Az integráció előrehaladása minden bizonnyal, belátható időn belül, Romániában is tartósan méregfogát veszi az önállató, sovén ideológiának, amikor a nemzetnek nem lesz már szüksége a kérértlen prókátorokra, a hamis prófétákra.

Komáromi Sándor

Német „kelet-kutatás” és lengyel „nyugat-kutatás” – egymás párhuzamában

Krzoska, Markus: *Forschungsbericht Deutsche Ostforschung – polnische Westforschung. Prolegomena zu einem Vergleich.* = *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 2003. 2. H. 398–419. p.

Előző számunk témáját folytatva további hozzászólást is ismertetünk röviden az irredenta indíttatású, az elvesztett keleti (sziléziai, pomerán, kelet-porosz stb.) vidékeket érintő német „kelet-kutatás” törekvéseivel kapcsolatban. Mint ismeretes, az I. világháború utáni területrendezéshez kapcsolódó s (további német veszteségek jegyében) a második világhégest messze túlélő tudománytörténeti epizód sokáig átvilágítatlan maradt ideológiai háttérét illetően. Egyebek mellett a történész céh személyi, generációs összefonódásai gátolták a kérdés kibontását (az NDK-ban marxizáló szakemberek előéletének titkosítása érdekében is). Az 1980-as évek német történészvitái is csak utaltak az elvégzetlen feladatra, mígnem az 1998-as majna-frankfurti történésztanácskozáson (már jóval a keleti rendszerváltás után) élesebb hangsúlyt is kapott a téma. A szóban forgó „kelet-kutatás” lényege: az 1918-ig német birodalmi (korábbi időben porosz) területeknek számító, németek és szlávok lakta vidékek tudati „visszahonosítása” a népnemzeti szempontú „néptörténet” (Volksgeschichte) eszközeivel – kimondva-ki nem mondva a birodalmi újrabekebelezés előkészítése és igazolása céljából. Ezt követően se szeri, se száma az izgatott vagy higgadtan mérlegelő értékeléseknek és véleményeknek. Az itt ismertetett tanulmány szerzője lengyel megfelelőjével, a nagyjában azonos időszakra jellemző, de hangsúlyosabb szakaszában 1945 utáni keletű „nyugat-kutatással” szembesíti a témát. Ez a kutatás szintén a maga etnohistóriai igazát keresi a németével szemben, hasonlóan a tények önigazoló célzatú elferdítésével és szelektálásával. Lengyel oldalon a kritikai revízió még nehezebben és lassabban tör utat (amint a szintén 1998-as wrocławi történésztanácskozás eldöntetlen vitája is megmutatta). Fő oka ennek a lengyel önértzet jogos sértettsége a nemzettest egészén 1939–1944 között immár a történeti jogvitáktól függetlenül ejtett sebek, teljes egzisztenciális fenyegetettsége nyomán. Másik kérdés, hogy Lengyelország a megszállást követően természetesen nemcsak megtarthatta az 1918 után elnyert német területeket, hanem újjakkal is gyarapíthatta (cserében azokért a területekért, melyekről a Szovjetunió javára kellett lemondania). A probléma tehát kölcsönös és roppant bonyolult. A német és lengyel kutatásrevízió feladata sok tekintetben közös, talán a kérdések megnyugtató tisztázásához is a kettő párhuzamában legbiztosabb az út. A párhuzamos elemzést illetően egyelőre persze a főbb pontok kijelöléséről lehet csak szó. Ezek a főbb pontok:

- a területi jogok párhuzamos, lényegében egymást kölcsönösen kioltó alátámasztása a kortörténet legapróbb elemeinek kigyűjtésével;
- a kortörténet kiaknázása a középkorig visszamenően (német részről: a népi behatolás, telepítés jótétemény értékű kultúrmissziója, lengyel részről: elszenvedett idegen behatolás);

- a fogalomtár: „nép” (német; az entitás legtágabb, állam feletti jelöléseként), „nemzet” (lengyel; a bizonytalan állami szuverenitást behelyettesítve);
- a szellemtörténeti módszerek azonossága, amiben a lengyel kutatás lényegében a német függvénye (személyi kapcsolatok által is, csak a „német” kategóriát mindentüzt „lengyelre” fordítja);
- mentális párhuzam: német oldalon a geopolitikai erőfölény, lengyel részről a sértett önérzeti elemek kidomborítása.

A részletek hallatlanul gazdag, izgalmas anyaggal szolgálnak. A párhuzamos megközelítés alapvető tanulsága már első látásra: a vonatkozó régiótörténet hiteles feltárása, a nemzeti szubjektivitás kiiktatása érdekében a legtöbb haszonnal járna, és nagy szükség volna rá, ha a két iskola örökösei összefognának a német „kelet”, alias a lengyel „nyugat” további kutatására.

Komáromi Sándor